

MIHAI EMINESCU ȘI BASARABIA

Prof. dr. Gică MANOLE

În studiul de față voi stăruia asupra articolelor pe care Mihai Eminescu le-a scris și publicat în legătură cu teritoriul românesc dintre Prut și Nistru, Basarabia. Oricine este cât de cât inițiat în viața și opera poetului național știe / cunoaște că acesta a fost un adânc cunoscător al istoriei românilor. De asemenea, știe că gazetarul Mihai Eminescu, în cei câțiva ani de activitate jurnalistică (1876-1883), a scris un număr impresionant de articole, toate ilustrând profunda preocupare a poetului național pentru problemele fundamentale ale timpului său: relațiile agrare și lumea satelor, independența și războiul care a consacrat-o, chestiunea izraelită, românii aflați sub ocupație străină, chestiunea Dunării, Religia, problemele învățământului, guvernul și parlamentul, monarhia constituțională, Teorii și opinii economice, teorii și opinii politice, despre unitatea românilor ș.a. Titlurile capitolelor din carte le-am luat din textele lui Mihai Eminescu.

„Venim la citatele din Bluntschli”

Prima luare de poziție a lui Mihai Eminescu despre Basarabia a fost oferită de o polemică a sa cu ziarul liberal „Românul”, apărută în „Timpul” pe 7 septembrie 1878. „Românul” susținea, în legătură cu obligația României prin tratatul de pace de la Berlin (iulie 1878) de a ceda sudul Basarabiei Rusiei, cum că „o simplă Cameră poate ceda Basarabia și primi Dobrogea” [1], argumentându-și opiniile „cu citate din Bluntschli” [2]. Citatele oferite de „Românul” erau incomplete, trunchiate, dovedind, în viziunea poetului național, „lipsa de cugetare proprie” [3], respectivii abuzând „de buna-credință a publicului” [4] deoarece nu i se sintetizează spiritul

întregii cărți, cât și al frazelor din locurile citate, „ci numai petece de fraze care se potrivesc cu ceea ce voim a dovedi” [5].

Eminescu subliniază că „Românul” introduce opinia publică în eroare, acuzându-l chiar pe el, pe Eminescu, de rea-credință! Faptul îl face pe poet să afirme că „Românul” „el dă, el țipă” [6], probând fariseism și duplicitate. Eminescu e convins că respectiva gazetă n-are leac în a se îndrepta, drept pentru care nu voiește să aplice acesteia un tratament mai „viguros”, deoarece „ne-am săturat noi înșine de a mai îndrepta un lucru strâmb prin chiar firea lui” [7]. Spre a lămuri cititorii cum că „Românul” a oferit citate inexacte din juristul Bluntschli, Eminescu inserează în articolul său un fragment substanțial din opera respectivului jurist. Citatul respectiv dă de gol impostura „Românului”, convingând cititorii că el, Eminescu, are dreptate; și că articolul 706 din „codificarea” lui Bluntschli „nu poate fi invocat în contra noastră” [8], Constituția României interzicând Camerei (parlamentului) să-și asume actul cedării sudului Basarabiei Rusiei [9]. Întru sprijinirea poziției sale, poetul național reproduce un nou citat din același Bluntschli, anume capitolul XXIV, dovedind riguros cum că gazeta liberală escamotează adevărul din cartea juristului sus-citat.

Astfel, Mihai Eminescu susține că rectificările de graniță nu sunt totuna cu noțiunea înstrăinării statului [10]. Rectificările de graniță, lămurirea cititorii Mihai Eminescu, nu înseamnă înstrăinarea unei părți din teritoriul statului, „ci se determină numai, mai de aproape, cuprinsul adevăratului teritoriu al statului” [11]. Atunci însă, când se desprind și se dau teritorii

locuite care au aparținut statului „atunci aceasta nu mai este o rectificare de graniță” [12]. „Românul” îl răstălmăcește pe Bluntschli, căci eminentul jurist susținea că „înstrăinarea teritoriului statului să nu se facă decât în formele dreptului public, prin lege” [13]. În România însă, argumenta Eminescu, deși parlamentul face legi „forma dreptului nostru public nu e o Cameră ordinară” [14]. Așadar, în România Constituția nu acordă competențe Parlamentului „în privința rectificărilor de granițe” [15]. Degeaba „asudă” „Românul”, sublinia sarcastic poetul național, cum că cedarea Basarabiei e o „rectificare de graniță” [16]. Cedarea Basarabiei impusă de tratatul de pace de la Berlin nu e o rectificare de frontieră „ci o înstrăinare a teritoriului statului” [17]. Iar pentru o asemenea înstrăinare de teritoriu „dreptul nostru public nu admite competența Camerei ordinare” [18], așa cum susținea „Românul”.

Aceeași gazetă liberală îl combătuse pe Eminescu aducând în sprijin un articol din Constituția Prusiei după care Camerele ordinare ar avea putere de lege și decizie. Ca foarte bun cunoscător al realităților din Germania, Eminescu pune la punct preopinienții săi lămurindu-i că în Prusia „puterea legiuitoare nu emană de la popor, ci de la rege”. Dacă în Prusia se ivește un conflict „între Coroană și Adunări, coroana face ce vrea și Adunările merg acasă” [19]. Aceasta-i situația, deși cei care constituiau Adunarea Prusiei „sânt oameni care ar putea pretinde cu mai mult cuvânt să pretindă că sânt nația decât adunătura de stâlpi de cafenele și de cartofori din Dealul Mitropoliei” [20], încheie articolul poetul național!

„România este singurul stat care astăzi e în primejdie de a fi dezmembrat chiar de aliatul ei”

Înainte de articolul analizat mai sus, Mihai Eminescu scrisese circa 10 articole substanțiale despre Basarabia și furtul

acestei provincii românești de către Rusia, în care își spusese abrupt punctul de vedere față de gestul tâlhăresc al Imperiului Rus la adresa României. Așa, pe 25 ianuarie 1878, în „Timpul”, desigur, poetul național scrie un extraordinar material în care subliniază apăsat de mai multe ori gestul unic al Rusiei imperiale de a fura literalmente teritoriu de la un stat aliat, România, călcându-și în picioare propria semnătură pusă pe convenția ruso-română de la 4 aprilie 1877, semnată la București. Reamintesc că, prin convenția semnată din partea României de ministrul de externe, Mihail Kogălniceanu și de baronul Stuart, din partea Rusiei, imperiul din Nord își asumă obligația de a respecta și garanta integritatea teritorială a statului român.

În articolul de față, Mihai Eminescu începe abrupt afirmând că lucrurile, în ianuarie 1878, au devenit clare/limpezi: „Generalul Ignatieff a propus guvernului nostru retrocedarea Basarabiei în schimbul a nu știu căror petice de pământ de peste Dunăre” [21]. Într-o atare situație, consemna poetul național, România se afla într-o situație dramatică, fiind „în primejdie de a fi dezmembrat chiar de aliatul ei” [22]. În ciuda convenției semnate cu Rusia prin care „i se garantează integritatea teritoriului” [23], România, nota Eminescu, vede „zburând ca pleava în vânt asigurările unei convenții” [24] a cărei iscălituri sunt încă umede și pe care a încheiat-o cu o mare împărăție. România s-a încrezut în cuvântul Rusiei, căci ea a crezut în cuvântul dat de un împărat. În fața pretențiilor Rusiei, întreba dramatic poetul național, „ce zice Austria” [25] pentru care libertatea gurilor Dunării „sânt o condiție de existență mai mult decât poate pentru noi?” [26]. Austria nu zice nimic, nota poetul național, fiind liniștită „dacă i se asigură neutralitatea întregii Dunării de Jos” [27]. Neutralitatea dorită de Austria, a gurilor Dunării, evident, devine un deziderat și atât, de

vreme ce, scria Eminescu, dacă un tratat ar garanta-o aceasta e ridicol căci „tratatele se scriu astăzi pentru ca să fie călcate a doua zi” [28].

Rusia nu are niciun drept să pretindă României „bucata noastră de Basarabie” [29] pe care am căpătat-o înapoi la 1856 ca un „drept din dreptul nostru și pământ din pământul nostru” [30]. Rusia pretindea României Basarabia sudică „pe cuvântul cum că onoarea [ei] cere ca să se ia o bucată din România” [31]. Cererea Rusiei e o mare nedreptate făcută României, iar invocarea onoarei e fariseică, credea Mihai Eminescu. Oare nu aceeași onoare „cere respectarea convenției iscălită de ieri” [32] de aceeași Rusie? „Ciudată onoare într-adevăr!” [33], notează poetul național. Apoi, cu ce drept pretinde Rusia Basarabia de la România din moment ce n-a cucerit acest pământ „cu sabia” [34]? La 1812 când rușii au anexat Basarabia, cedarea nu s-a făcut „ca preț al păcii, căci Turcia n-avea nevoie de pace, ci tocmai Rusia” [35]. Când au încheiat pacea de la București, rușii se aflau în fața invaziei lui Napoleon, care tocmai „era asupra intrării în Rusia” [36]. Trupele rusești se întorceau în țara lor în marș forțat, cu sufletul la gură, „luând fața pământului românesc pe tălpile lor” [37]. Martorii aceluși timp i-au văzut pe ruși întorcându-se „căzând pe drumurile țări de osteneală” [38], nu arătau deloc ca „o armată învingătoare” [39]. Nimeni, care văzuseră starea armatei rusești la 1812, nu putea crede în victoria acelei armate, care să-i aducă o nouă „provincie” [40].

Pentru Eminescu nu exista niciun semn de întrebare de ce au ocupat rușii Basarabia: „Se știe că diplomația engleză, împreună cu vânzarea beifului grec Moruzi, a fost cauza cesiunii Basarabiei” [41]. Ambii, crede Eminescu, au ispășit și ispășesc ticăloșia. Moruzi „și-a pierdut capul” [42], iar Anglia „e pedepsită abia astăzi” [43]. Când Moldova a primit îndărăt „o

parte din pământul ce pe nedrept i se luase” [44], Rusia s-a simțit atinsă în onoarea ei, iar „acea onoare cere ca să se ia îndărăt de la noi ceea ce pe nedrept ni se luase” [45]. Cu ce se făcuseră vinovate „Țările românești” [46] Rusiei, „prin ce păcătuiseră” ele de marele imperiu a anexat pământ românesc, se întreabă dramatic poetul național. Și Eminescu oferă cititorilor un răspuns acuzator la adresa imperiului rus, atingând esența profund imorală specifică diplomației rusești: „Nu le-am hrănit într-atâtea rânduri oștirile, nu erau țările noastre adăpostul lor, ne-am dovedit vreodată dușmani ai ei?” [47]. Poetul, de atâtea indignare, nu găsește cuvinte „pentru a califica această pretenție” [48]. Puterea cea mare a Rusiei îi dă „dreptul de-a-și bate joc de lume, de noi, de ea însăși?” [49]. Nu vreun gazetar rus oarecare cere României Basarabia, ci chiar guvernul rus, „care acolo (în Rusia - n. G. M.) este tot” [50]. Astfel că România a pierdut 15.000 de oameni și „câteva zeci de milioane cheltuieli de război” [51] ajutând pe „mandatarul Europei” [52] „în îndeplinirea sacrei sale misiuni” [53], pentru ca la urmă „noi să fim cu pagubă, tot noi să plătim războiul Rusiei cu pierderea unei provincii...” [54].

România nu dorește să facă niciun schimb de teritorii, „ne astupăm urechile la orice propunere de schimb în această privință” [55]. Dreptatea absolută e de partea poporului român, a României. Drepturile noastre asupra întregii Basarabii „sânt prea vechi și prea bine întemeiate” [56] ca să ni se vorbească fără niciun temei „de onoarea Rusiei angajată prin Tratatul de la Paris” [57]. Basarabia era toată a poporului român încă de la începutul istoriei și „pe când Rusia nu se megieșa cu noi” [58]. Basarabia întregă ni se cuvine toată, întregă căci e pământ sfânt și drept al nostru „cucerit cu plugul, apărât cu arma a fost de la începutul veacului al patrusprezecelea încă și până în veacul al nouăsprezecelea”

[59]. Cum se poate ca Rusia, care pretinde că vrea să „mântuie popoarele creștine de sub jugul turcesc” și anexează „o parte a unui pământ stăpânit de creștini” [60]. „Ciudată mântuire, într-adevăr”, observă cu amărăciune Mihai Eminescu.

România, decreta poetul național, nu dă niciun petic de pământ de bunăvoie, „cu sila și mai puțin” [61]. Guvernul trebuie să ceară Rusiei respectarea convenției din 4 aprilie 1877, care nu „trebuie să rămână literă moartă” [62]. Nu dăm nimănui voie, fie ea și Rusia, „a fi stăpân în casa noastră decât în marginile în care noi îi dăm ospete” [63]. Dacă românii ar fi siliți să piardă o luptă, „o va pierde, dar nimeni, fie el oricine, să nu aibă dreptul a zice că am suferit cu supunere” [64] jugul și nedreptatea impuse de cineva mult mai puternic. Ori cât de rău ar fi cineva, Mihai Eminescu nu crede că s-ar „găsi cineva în această țară” [65] care ar cuteza să pună numele său „sub o învoială prin care am fi lipsiți de o parte din vatra strămoșilor noștri” [66]. În încheiere, Eminescu crede că guvernul rus „a putut să facă o încercare” [67], pe care el o crede zădarnică. România nu pretinde de la Rusia nimic, nu cerem nimic „de la puternicul nostru aliat” [68], vrând însă „să păstrăm bune relații cu vecinii” [69]. Rusia, credea eronat Eminescu, nu va comite o faptă „care ar fi pentru dânsa veșnic o pată în ochii lumii” [70]. Ea nu va lua de la România „ce noi nu dorim să dăm” [71].

„De la Rusia nu primim nimic”

Pe 28 ianuarie 1878, Mihai Eminescu expune punctul său de vedere cu privire la ce poziție ar trebui să aibă România față de intenția Rusiei de a-i smulge sudul Basarabiei. Poetul național, articulându-și poziția în această chestiune importantă, nu are nicio îndoială că ea va fi urmată de partidul conservator („linia de purtare a conservatorilor va fi următoarea” [72]). România, credea cu toată convingerea Eminescu, nu are de făcut, nu acceptă

niciun schimb de teritorii cu Rusia. Nu-i dăm nimic ei, Rusiei „în particular” [73]; nu pretendem de la ea nimic „în special” [74], decât ca împăratul rus „să-și consfințească” [75] cuvântul; numai toate puterile „Tratatului de la Paris” [76], care va sta la baza „deliberărilor Congresului” [77], „ne pot da ceva - lua nu ne pot, nici ei, nimic” [78]; poetul observă apoi cum că rușii apelează la o mistificare după care împăratul Rusiei nu dorește să-și calce cuvântul dat României „în marginile voinței sale individuale” [79], numai că voința împăratului rus se pleacă în fața voinței „poporului rusesc” [80] care vrea numaidecât să ia de la România sudul Basarabiei. O asemenea manieră de a judeca lucrurile, crede Mihai Eminescu, anulează, calcă în picioare „orice tratat încheiat între două state” [81]. În realitate, sublinia poetul național, persoana împăratului constituie „o garanție mai mult pentru respectarea unui tratat” [82], dar nu este singura lui garanție.

Convenția dintre România și Rusia a fost încheiată între guverne, adică „între oameni cu plenipotențe din partea poporului lor” [83]. Prin urmare, voința celor două popoare a fost „angajată prin convenție” [84]. Deci, trăgea concluzia poetul național, nu cred că este posibil ca o „voință angajată” [85] să vrea ceva contra „angajamentelor ce le-a luat în mod formal” [86]. Dacă ar fi altfel, se întreabă deloc retoric Eminescu, ce diferență ar fi atunci „între popor, ca personalitate juridică, și niște bande neorganizate?” [87] Dacă România a făcut greșeala de a încheia o convenție cu Rusia, credea poetul național, am făcut-o nu pentru a servi politica rusească, ci i-am cerut „să ne garanteze ceea ce puterile ne-au garantat prin Tratatul de la Paris” [88], adică integritatea și „neatârnamarea teritoriului nostru actual” [89].

Poate alte țări au obiceiul „să-și precupețească pământul patriei” [90], cât și „cetățenii statului” [91], românii nu au aceste

obiceiuri și nu „vrem a le cunoaște” [92]. România nu acceptă de la Rusia niciun schimb de teritoriu, orice ne-ar propune Rusia în schimbul Basarabiei „nu primim” [93]. România vede în Rusia doar „mandatară Europei” [94] și care a purtat război cu Turcia nu „pentru a schimba soarta noastră” [95], ci ca să schimbe soarta „bulgarilor, sârbilor, muntenegrenilor” [96]. Nu pentru a schimba soarta României a dus război Rusia cu turcii; dacă românii au purtat război alături de Rusia, nota poetul național, poate au comis „o imprudență ce se iartă unui popor tânăr și arzător” [97]. Alianța cu Rusia a urmărit asigurarea succesului „armelor noastre” [98]. În rest, noi, românii, nu avem nimic de împărțit cu Rusia, „nici în clin, nici în mână” [99]. După noi, românii, rușii pot să cucerească „toată țara turcească” [100], dacă puterile europene o vor lăsa, cu noi nu a avut război „deci n-are a ne lua pământ, nici a ne da cu sila ceea ce nu-i cerem ei” [101]. Dacă România are de primit ceva nu de la Rusia avem ceva de a „primi” [102].

România nu cere nimic Rusiei, nu primește nimic de la ea, și nici nu are nimic să dea aceleiași Rusii. Dacă Rusia vrea să dea României independența „n-o primim de la ea” [103]. Dacă vrea, de asemenea, să ne dea Dobrogea, „asemenea n-o primim” [104]. Deci, de la Rusia, decreta Eminescu, România nu vrea să primească nimic. Nu avem nevoie de bunăvoința ei „și nu cerem decât ceea ce suntem în drept a-i cere ei” [105]: „să respecte pe deplin convenția încheiată cu noi” [106]. Rusia n-a avut război cu România, „nici n-am poftit-o să se bată” [107]. Ea nu are dreptul de a trata cu Turcia „în numele nostru” [108]. Rusia nu s-a luptat pentru România, nici România nu s-a războit pentru Rusia, „ci fiecare pentru ale sale” [109]. Ea, Rusia, a dus războiul cu Turcia „pentru a împlini mandatul Europei și confracții ei de peste Dunăre” [110], iar noi, românii, „pentru noi” [111]. În

finalul articolului, Mihai Eminescu întărește încă o dată faptul cum că România nu dorește nici „un aranjament cu Rusia” [112], nu-i dă voie să vorbească în numele României, căci românii nu au însărcinat-o cu aceasta, „nici puterile europene” [113].

„Rusia vrea să ia Basarabia cu orice preț”

Peste două săptămâni, adică pe 10 februarie 1878, Mihai Eminescu are convingerea că „chestiunea retrocedării Basarabiei” [114] a ajuns pentru România, pentru poporul român „o chestiune de existență” [115]. Poetul național era convins că „puternicul împărat Alexandru II” [116] dorește cu orice preț să ia în stăpânire această parte de pământ românesc, parte „din cea mai prețioasă parte a vetrei noastre românești” [117]. Eminescu înțelege „această stăruință” [118], căci orice stat „pentru interesele sale morale și materiale” [119] face tot ce îi stă „în putință” [120]. Rusia este „o împărăție mare și puternică” [121], iar România „o țară mică” [122]. Dacă țarul Rusiei, Alexandru II, „este hotărât a lua Basarabia” [123], pentru România „Basarabia este pierdută” [124]. Mai important în cazul de față, aprecia Eminescu, este faptul „cum o vom pierde ori cum o vom păstra” [125]. Este o mare nenorocire că „vom pierde rămășița unei provincii pierdute” [126], dar și mai mare nenorocire ni se poate întâmpla, să pierdem „încrederea în trăinicia poporului român” [127].

Făcând o judecată istorică globală, Mihai Eminescu nota cum că niciodată în istoria sa poporul român „nu a fost la înălțimea în care se află astăzi” [128], când peste „cinci milioane de români sunt uniți într-un singur stat” [129]. Mihai Viteazul, afirma poetul național, a unit sub stăpânirea sa „trei țări” [130] cu scopul de a pregăti „un stat român mai puternic” [131]. Moartea marelui Viteaz, susținea cu dreptate poetul național, a fost suficientă ca marele său plan să „se prăbușească” [132].

Statul român de la acel timp, deși a trecut prin „multe zguduiri” [133], s-a dovedit puternic deoarece se reazemă pe „două temelii: conștiința românilor și încrederea marilor națiuni europene” [134]. Dacă România, decreta sentențios poetul național, va dobândi „de trei ori atât pământ pe cât avem” [135], dar va pierde cele două temelii, statul român va „deveni o creație trecătoare” [136]. Chiar dacă Rusia „ne poate lua ce-i place” [137], dar România își va păstra „temeliile de existență socială” [138], aceste pierderi „vor fi trecătoare” [139]. Așadar, conchidea Eminescu, a sosit timpul să întărim în conștiința românilor, cât și la „popoarele mari ale Apusului, credința în trăinicia poporului român” [140].

Dacă Rusia vrea să ia Basarabia „cu orice preț” [141], România nu trebuie să primească faptul cu „niciun preț” [142]. Dacă

am accepta un „preț” „am vinde” [143] or România nu dorește să vândă nimic. După felul cum a ridicat chestiunea „guvernul rusesc” [144], românii au obligația de a rămâne consecvenți „moțiunilor votate de corpurile legiuitoare” [145], după care noi, românii, „nu dăm nimic și nu primim nimic” [146].

Acel român care încalcă acest principiu nu ar fi decât „un vânzător” [147], încheia dramatic marele gazetar Mihai Eminescu.

[1-9] EMINESCU, Mihai. Opere Politice. Ediție integrală, alcătuită și îngrijită de Cassian Maria SPIRIDON. Iași: Editura Timpul, 2008, p. 73.

[10-24] Ibidem, op. cit. p.74.

[25-69] Ibidem, op. cit. p.75.

[70-117] Ibidem, op. cit. p.76.

[118-147] Ibidem, op. cit. p.77.